

Αναγνωστικές Πρακτικές και Συνήθειες των Γονέων Μαθητών / τριών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας – Μεθοδολογικές επισημάνσεις και αποτελέσματα της έρευνας

1. Εισαγωγικές μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Το ερευνητικό Πρόγραμμα «Παιδική και Εφηβική αναγνωστικότητα Γονέων των Μαθητών Δημοτικού ΠΣΠ» ξεκίνησε από μια πρωτότυπη όσο και ενδιαφέρουσα ιδέα: να διερευνήσει το αν οι γονείς των σημερινών μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης – δηλαδή η προηγούμενη ηλικιακά γενιά – εμφάνιζαν δομημένες αναγνωστικές συνήθειες και συμπεριφορές στην αντίστοιχη ηλικία του δημοτικού σχολείου, δηλαδή «διάβαζαν» λογοτεχνικά βιβλία.

Η ιδέα γινόταν ακόμα πιο πρωτότυπη, αφού η διερεύνηση αυτή θα γινόταν με την πρακτική της ατομικής προσωπικής συνέντευξης και χρήση ενός μικρού δομημένου ερωτηματολογίου σε γονείς μαθητών/τριών, με τους ίδιους τους μαθητές/τριες να έχουν το ρόλο του συνεντευκτή-ερευνητή απέναντι στους γονείς ή κηδεμόνες τους. Με άλλα λόγια, το ζητούμενο δεν ήταν απλώς και μόνο μια συλλογή-καταγραφή δεδομένων για την αναγνωστικότητα της προηγούμενης γενιάς, αλλά και η εισαγωγή των παιδιών-ερευνητών στη λειτουργία της συνέντευξης και της διεξαγωγής μιας εμπειρικής ποσοτικής έρευνας.

Από παιδαγωγικής απόψεως το πείραμα στέφθηκε από επιτυχία. Ένας σημαντικός αριθμός δασκάλων ανέλαβε εθελοντικά να υλοποιήσει και να «καθοδηγήσει» τους μαθητές/τριες σχετικά με τη λήψη της συνέντευξης και τη συλλογή των δεδομένων, παράλληλα βεβαίως με τη διαχείριση και των υπολοίπων παραμέτρων του προγράμματος. Επρόκειτο για δασκάλους που εκπλήρωναν τις εξής βασικές προϋποθέσεις: α) αντιπροσώπευαν 24 σχολεία του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Πρωτεύουσας, τηρώντας τόσο την αναγκαία γεωγραφική διασπορά του δείγματος όσο και την αντιπροσωπευτικότά του σε επίπεδο κοινωνικής - δημογραφικής σύνθεσης, β) εκδήλωναν οι ίδιοι ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη φιλιαναγνωσία, τόσο σε επίπεδο προσωπικής ενασχόλησης όσο και σε επίπεδο ερευνητικού ενδιαφέροντος. Η συλλογή των δεδομένων με λίγα λόγια, διαμεσολαβείτο από δύο «φίλτρα»: α) τους δασκάλους/ες, που έπρεπε να καθοδηγήσουν τους μαθητές / τριες στην ορθότερη κατά το δυνατόν διενέργεια της συνέντευξης και τη λήψη των δεδομένων και, β) τους μαθητές / τριες που έπρεπε να λειτουργήσουν με νοοτροπία ερευνητή και όχι εξεταζόμενου. Δόθηκαν κατά το δυνατόν συγκροτημένες οδηγίες σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, τόσο στους δασκάλους /ες όσο και στους μαθητές. Εξηγήθηκε ότι δεν

πρόκειται για «εξέταση» αλλά για «παιχνίδι», ότι δεν υπάρχουν «σωστές» και «λάθος απαντήσεις» αλλά απλές καταγραφές κοινωνικών καταστάσεων, ότι δεν πρέπει να «ενοχοποιηθούν» οι μαθητές από το αν τυχόν οι γονείς τους δεν διάβαζαν διότι οι κοινωνικές συνθήκες της εποχής τους και μάλιστα, πολλές φορές στην περιφέρεια της χώρας, ήταν εντελώς διαφορετικές, κ.οκ.

Από ερευνητικής απόψεως όμως, το διπλό αυτό «φίλτρο» είχε αντιφατικά αποτελέσματα: αφενός μεν τα παιδιά «κινητοποιήθηκαν» και συνέλεξαν δεδομένα χρήσιμα και επεξεργάσιμα αφετέρου δε, σε τελική ανάλυση, δεν κατέστη δυνατόν να αποφευχθούν οι κίνδυνοι μεροληπιών που εκτέθηκαν προηγουμένως, με αποτέλεσμα να συλλέξουμε δεδομένα που χρειάζεται, όπως θα δούμε παρακάτω, να ειπωθούν με πολύ μεγάλη προσοχή και σχετικότητα.

Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι η ερευνητική διαδικασία είναι χρήσιμη αυτή καθαυτή και όχι μόνο για τα αποτελέσματα στα οποία καταλήγει. Υπ' αυτήν την έννοια τα «οικολογικά σφάλματα» που δεν έγινε δυνατόν να εξαλειφθούν αποτελούν και αυτά μια γνωστική πρώτη ύλη, πάνω στην οποία μπορούμε να εργαστούμε και να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα.

2. Η λήψη των δεδομένων και η σύνθεση του δείγματος

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε την περίοδο Φεβρουαρίου – Απριλίου 2006. Στην έρευνα συμμετείχαν και απάντησαν 1.500 γονείς και κηδεμόνες μαθητών /τριών από 24 σχολεία του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Πρωτεύουσας και της ευρύτερης Αττικής. Η επιλογή των σχολείων έγινε με βάση την πυκνότητα μαθητικού πληθυσμού βάσει των επίσημων στοιχείων, εξασφαλίζοντας επιπλέον την απαραίτητη γεωγραφική διασπορά (Δήμος Αθήνας, Δυτική Αθήνα, Νοτιοανατολική Αθήνα, Βόρεια προάστια και Πειραιάς) και λαμβάνοντας επίσης υπ' όψιν την ενεργητική παρουσία κατάλληλου εκπαιδευτικού προσωπικού.

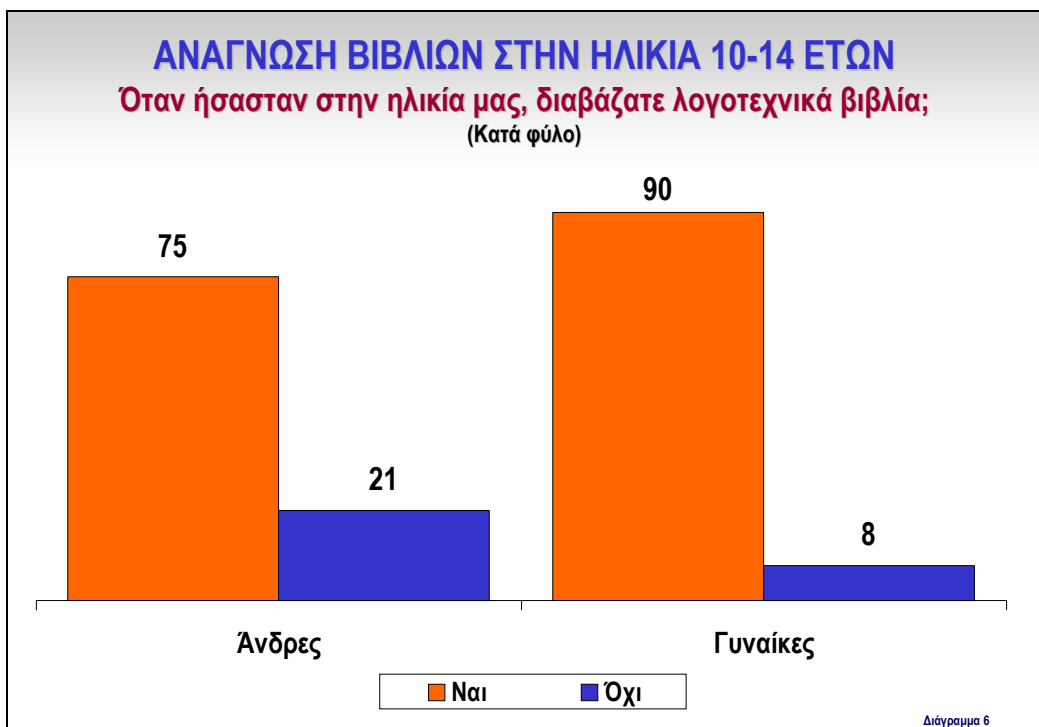
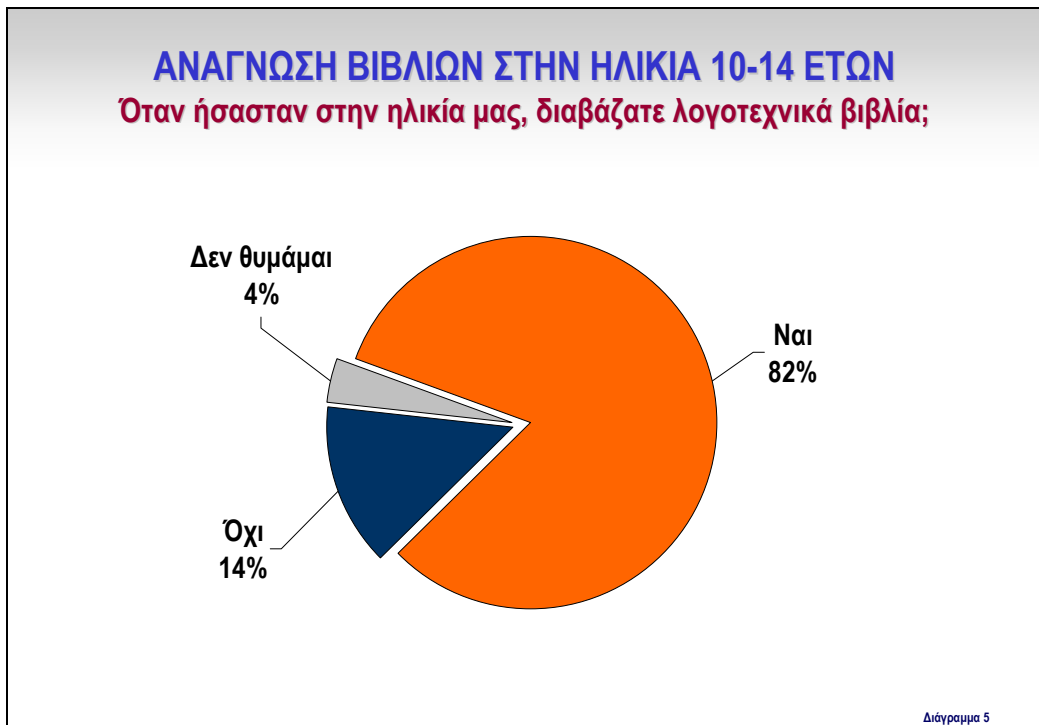
Για την κατανόηση των αποτελεσμάτων της έρευνας είναι χρήσιμο να επισημανθεί το στοιχείο της χωρικής προέλευσης των γονέων. Όπως φαίνεται στο *Διάγραμμα 3* που ακολουθεί, το 58% των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα προέρχονται από σχολεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, το 17% από σχολεία αγροτικών περιοχών, ενώ βεβαίως υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό (μεταναστών) γονέων που υπερβαίνει το 10% και που προέρχεται από σχολεία άλλων χωρών. Το 82% των γονέων προέρχεται από δημόσια σχολεία και το 11% από ιδιωτικά (*Διάγραμμα 4*). Η ηλικιακή τους κατανομή δείχνει ότι το σχολικό περιβάλλον των γονέων είναι κατά βάσιν αυτό της δεκαετίας του '60 (κυρίως) και των αρχών της δεκαετίας του '70 (δευτερευόντως).

3. Τα αποτελέσματα της έρευνας

- Στην ερώτηση «όταν ήσασταν στην ηλικία μας, διαβάζατε λογοτεχνικά βιβλία;», το 82% των γονέων απάντησε καταφατικά, το 14% αρνητικά, ενώ το 4% απάντησε ότι δεν θυμάται (Διάγραμμα 5). Το ποσοστό των γυναικών (μητέρων) που διάβαζε λογοτεχνικά βιβλία είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό των ανδρών (πατέρων) (90% έναντι 75%, Διάγραμμα 6).

- Το μεγάλο ποσοστό αναγνωσιμότητας που προέκυψε πρέπει να αντιμετωπιστεί ωστόσο με σοβαρό σκεπτικισμό. Από τις Εθνικές Έρευνες Αναγνωστικής Συμπεριφοράς που διενεργήθηκαν από το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου και την εταιρεία VPRC το 1998 και το 2004 το συνολικό ποσοστό αναγνωσιμότητας βιβλίων (έστω και ένα ετησίως) φτάνει το 39% και το 34%

αντίστοιχα¹. Στο ποσοστό αυτό συμπεριλαμβάνονται όλα τα είδη των βιβλίων, αν και η Λογοτεχνία κρατά τη μερίδα του λέοντος. Καμία ποσοτική έρευνα, αλλά και καμία ποιοτική ένδειξη δεν υπάρχει που να δείχνει ότι το σχετικό ποσοστό αναγνωσιμότητας λογοτεχνικών βιβλίων τη δεκαετία του '60 ή και του '70 (όπου οι γονείς του δείγματος ήταν μαθητές του Δημοτικού) κινείτο στα επίπεδα του 80% που κατέγραψε η έρευνα αυτή. Επιπλέον, στην ίδια Εθνική Έρευνα Αναγνωστικής Συμπεριφοράς του 2004, μόλις το 48% απαντά καταφατικά στην ερώτηση αν διάβαζε βιβλία κατά την παιδική – νεανική του ηλικία. Βεβαίως, τα ποσοστά αυτά δεν είναι ευθέως συγκρίσιμα, αφού ούτε οι έρευνες ούτε οι πληθυσμοί των ερευνών είναι ίδιοι. Ωστόσο, αποτελούν μια ένδειξη, μια «υποψία», για το επίπεδο αναγνωσιμότητας της προηγούμενης γενιάς, η οποία δείχνει ότι απέχει από το ύψος του 82% που καταγράφηκε στο παρόν ερευνητικό εγχείρημα. Το σχετικό ποσοστό ωστόσο, αν και «παραπλανητικό», δεν είναι δυσεξήγητο. Ερμηνεύεται από την ανάγκη των γονέων να απαντήσουν στους «συνεντευκτές – παιδιά τους» με έναν πολιτικώς και κοινωνικώς «ορθό τρόπο»², χρωματίζοντας την απάντησή τους και δίνοντας την απάντηση που πιστεύουν ως ορθή και «αναμενόμενη» και η οποία βεβαίως δεν δημιουργεί στα παιδιά απορίες, αμφισημίες, ανάγκες επεξηγήσεων, κ.ο.κ. Από την άποψη αυτή το συμπέρασμα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον, αλλά δεν αφορά τόσο τα δεδομένα της έρευνας καθαυτά, αλλά την μεγάλη ιδεολογική επιρροή του εκπαιδευτικού μηχανισμού, ο οποίος «οφείλει» να εγχαράσσει στους εκπαιδευόμενους συγκεκριμένα πρότυπα ζωής και ιδεολογικών-κοινωνικών σχέσεων. Οι γονείς/κηδεμόνες των παιδιών – ακόμα και αν δεν διάβασαν ποτέ κατά την παιδική τους ηλικία λόγω κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών – «οφείλουν» να υποστηρίξουν το ακριβώς αντίθετο στα παιδιά τους, μη υπονομεύοντας το σχολείο και μη εισάγοντας στην εξιστόρηση παράγοντες που δεν μπορούν να διαχειριστούν.

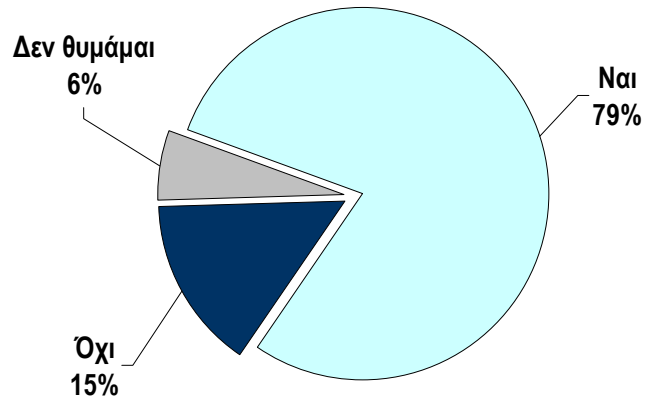
¹ Η σχετική ερώτηση που ετέθη – παρόμοια με τις διεθνείς έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς - ήταν η εξής: «Κατά τη διάρκεια των δώδεκα τελευταίων μηνών, δηλ. του τελευταίου χρόνου, θυμάστε περίπου πόσα βιβλία διαβάσατε; (εκτός από σχολικά, ή πανεπιστημιακά ή επαγγελματικά)».

² Η τάση αυτή του 'χρωματισμού' μιας άποψης ή κοινωνικής κατάστασης με στόχο ο ερωτώμενος να αισθανθεί περισσότερο κοντά στο «κοινωνικώς αποδεκτό» έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία από την Noelle Newmann. Βλ. σχετικά Noelle-Neumann, E. (1993). *The Spiral of Silence*. Chicago: University of Chicago Press.

- Βεβαίως, παρά το βασίμως εικαζόμενο υπερβολικό ποσοστό αναγνωσιμότητας, επιβεβαιώνεται η μεγαλύτερη σχέση του γυναικείου πληθυσμού με την ανάγνωση (90% έναντι 75% του ανδρικού πληθυσμού), κυρίως στον τομέα της Λογοτεχνίας, κάτι που έχει προκύψει και από όλες τις μέχρι σήμερα ερευνητικές προσπάθειες.
- Τα μεγαλύτερα ποσοστά ανάγνωσης παρατηρήθηκαν στα μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα και στα αστικά κέντρα γενικότερα. Αντιθέτως, οι γονείς που ζούσαν σε ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές της Ελλάδας και οι γονείς από τις βαλκανικές χώρες και την Αλβανία εμφάνισαν χαμηλότερα ποσοστά αναγνωσιμότητας (*Διάγραμμα 7*). Η συσχέτιση μεταξύ κοινωνικού-πολεοδομικού περιβάλλοντος και ανάγνωσης επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας.
- Οι γονείς που φοιτούσαν σε ιδιωτικό σχολείο εμφανίζονται να διάβαζαν περισσότερο από τους άλλους (*Διάγραμμα 8*).
- Το 79% των γονέων απάντησε θετικά στην ερώτηση του αν «υπήρξαν κάποια βιβλία που αγαπήσατε ιδιαίτερα». Περισσότερο δημοφιλές το «Ένα παιδί μετράει τα άστρα» με το 16% των γονέων να το περιλαμβάνει στα αγαπημένα του (*Διαγράμματα 12, 13 και 14*). Αναφέρθηκαν σχετικά 526 διαφορετικοί τίτλοι βιβλίων (*Διάγραμμα 15*).
- Περισσότερο αγαπημένος συγγραφέας καταγράφηκε ο Ιούλιος Βερν με 26%, και ακολούθησαν η Πηνελόπη Δέλτα και ο Μενέλαος Λουντέμης με 15% (*Διαγράμματα 17, 18*). Αναφέρθηκαν σχετικά 256 συγγραφείς (*Διάγραμμα 19*).
- Αναφέρθηκαν επίσης 380 ήρωες παιδικών βιβλίων και μυθιστορημάτων και αρκετο

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΑΓΑΠΗΣΑΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ

Υπήρξαν κάποια βιβλία που τα αγαπήσατε ιδιαίτερα;

Διάγραμμα 9

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΙΤΛΩΝ – ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΘΗΚΑΝ

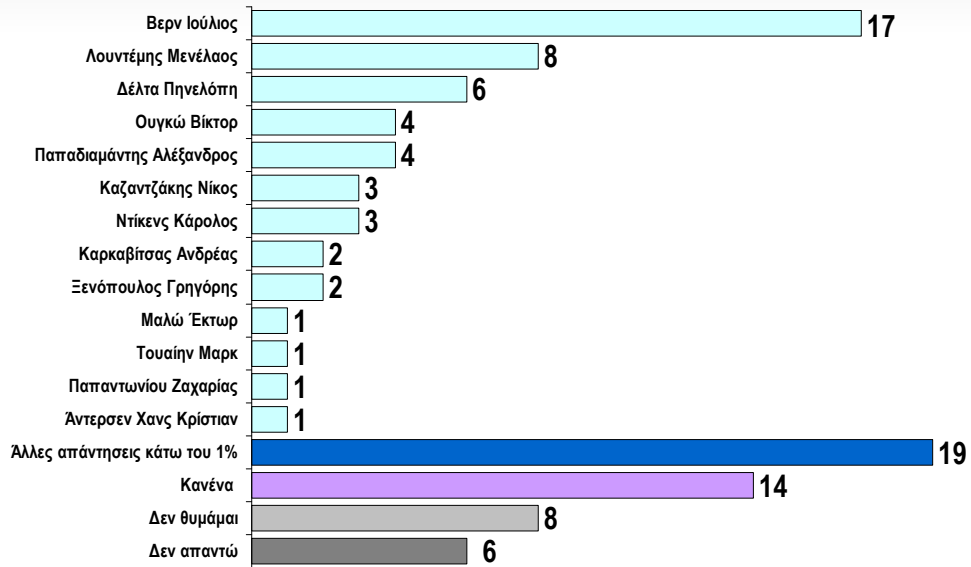
Αριθμός τίτλων – βιβλίων που αναφέρθηκαν

526 βιβλία

Διάγραμμα 15

ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

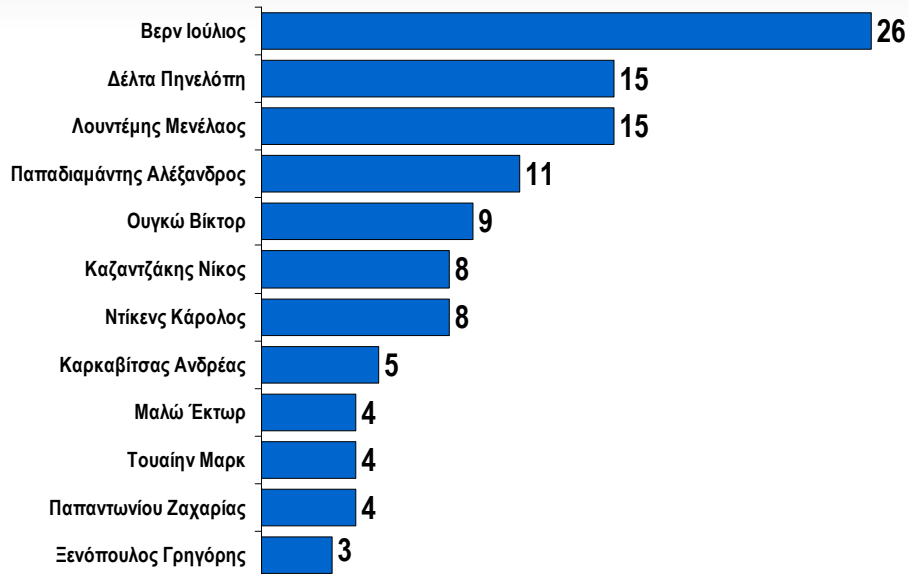
1η επιλογή

Διάγραμμα 16

ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ - 1

Αθροιστικές απαντήσεις

Διάγραμμα 17

ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ - 2

Αθροιστικές απαντήσεις

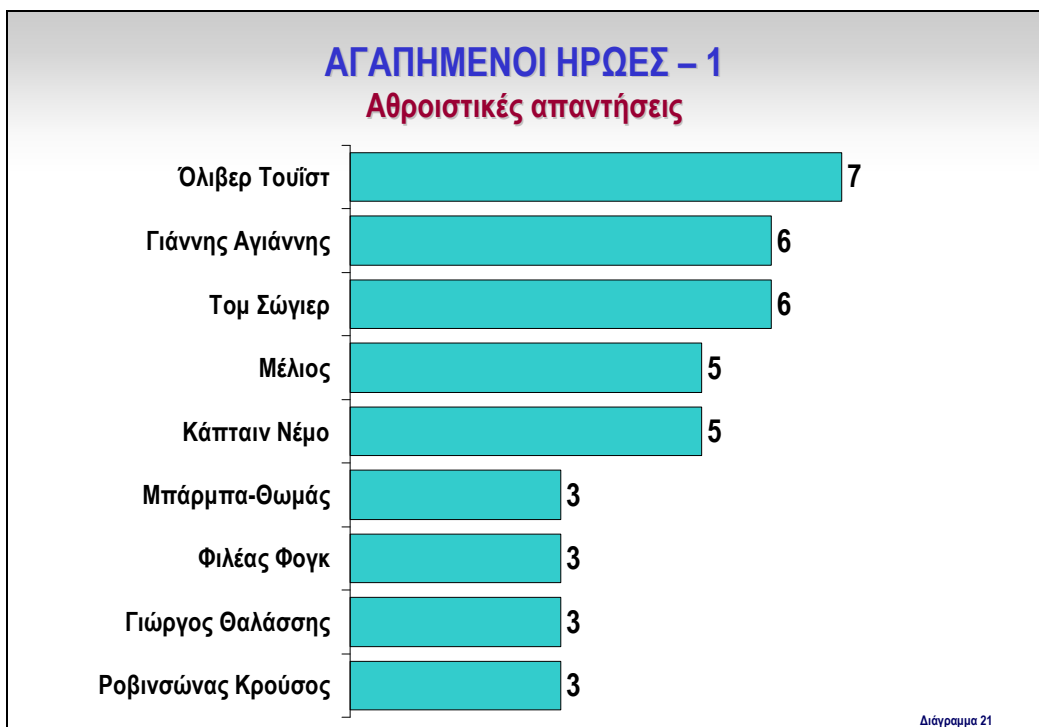
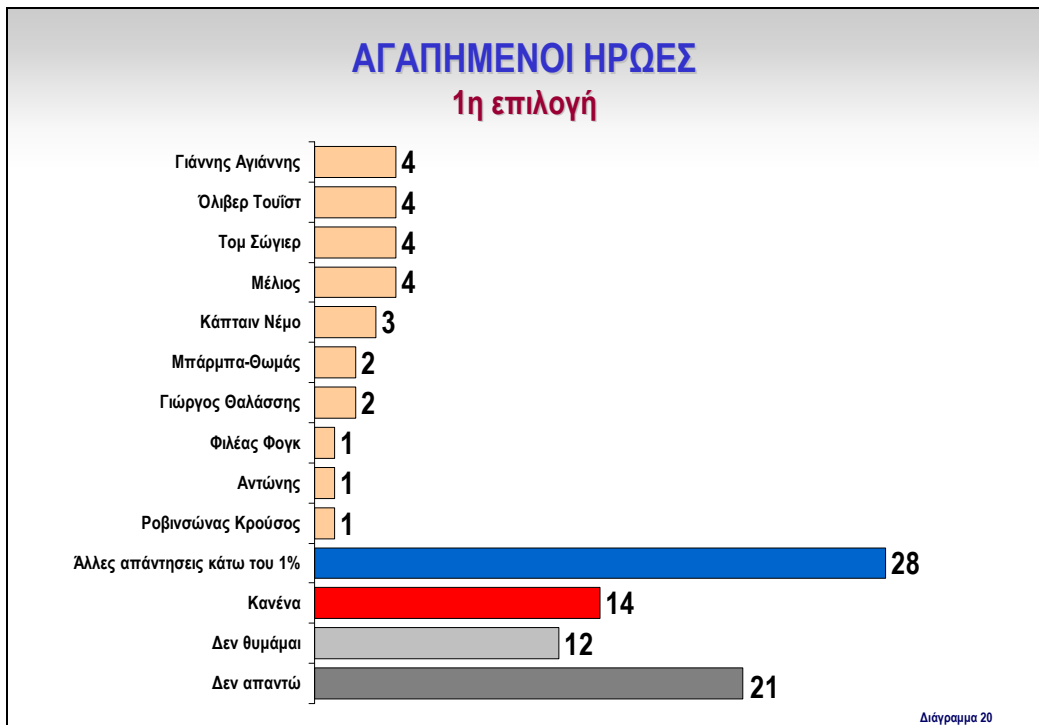
Διάγραμμα 18

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΘΗΚΑΝ

Αριθμός συγγραφέων που
αναφέρθηκαν

256
συγγραφείς

Διάγραμμα 19

ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΙ ΗΡΩΕΣ – 2

Αθροιστικές απαντήσεις

Διάγραμμα 22

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΓΑΠΗΜΕΝΩΝ ΗΡΩΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΘΗΚΑΝ

Αριθμός αγαπημένων ηρώων
που αναφέρθηκαν

380 ήρωες

Διάγραμμα 23

Συμπεράσματα και επισημάνσεις

Το πείραμα των «συνεντευκτών μαθητών» κατέγραψε μια χρήσιμη όσο και ενδιαφέρουσα εμπειρία. Η ιδέα ήταν να χρησιμοποιηθούν οι μαθητές /τριες ως όχημα για να «ανασυντεθεί», βεβαίως εκ των υστέρων και άρα με πολλές μεροληψίες, μια κοινωνική και ιδεολογική πρακτική όπως είναι η ανάγνωση βιβλίων της προηγούμενης γενιάς. Αν αναλογιστεί κανείς ότι οι ποσοτικές έρευνες που αφορούν σε πληθυσμούς μικρών ηλικιών είναι δύσκολες και σπάνιες, μπορεί να συνυπολογίσει επιπλέον το βαθμό δυσκολίας όταν ο 12χρονος δεν είναι απλώς ο ερευνώμενος αλλά ο ίδιος ο συνεντευκτής. Το βασικό πρόβλημα που ανακύπτει συνήθως είναι ότι ένα πολύ «ορθολογικά δομημένο» εννοιολογικό περιβάλλον όπως είναι μια εμπειρική ποσοτική έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου, δεν είναι σίγουρο ότι γίνεται εξίσου αντιληπτό και με τον ίδιο τρόπο από όλους τους συνεντευκτές και άρα και από όλους τους ερευνώμενους.

Ωστόσο, αν κάποιος δεν διαβάζει τα αποτελέσματα μιας έρευνας στατικά και εμπειρικά, μπορεί να διαγνώσει ακόμα και μέσα από ένα «μεροληπτικό» περιβάλλον ορισμένες κρίσιμες κοινωνικές και ιδεολογικές τάσεις. Πόσο, π.χ., έχουν τροποποιηθεί οι αναγνωστικές και άρα αισθητικές προτιμήσεις της ελληνικής κοινωνίας σε σχέση με 20 και 30 χρόνια πριν, πόσο αναπαράγονται ή αμφισβητούνται τα κυρίαρχα από προηγούμενες δεκαετίες πρότυπα κοινωνικοποίησης του ελληνικού σχολείου, πόσο «εθνικισμός», «μοντερνισμός», «κοσμοπολιτισμός» καταγράφεται μέσα από τις λογοτεχνικές προτιμήσεις, κ.ο.κ.

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο ώστε να απαντηθούν ορισμένα από τα παραπάνω ερωτήματα ή τουλάχιστον να δώσει ερεθίσματα για να απαντηθούν. Σε καθαρά μεθοδολογικό επίπεδο το πείραμα θα μπορούσε να επαναληφθεί εισάγοντας επιπλέον στο σχεδιασμό εργαλεία της ποιοτικής έρευνας (συνεντεύξεις σε 'βάθος', ανάλυση Λόγου, κ.λπ), αλλά και «τολμώντας» ίσως να επεκτείνει το ερωτηματολόγιο της ποσοτικής έρευνας σε ερωτήσεις γύρω από το «πολιτισμικό» υπό την ευρεία έννοια περιβάλλον της οικογένειας.